

KÁLVINISTA VILÁG.

REFORMÁTUS EGYHÁZTÁRSADALMI FOLYÓIRAT

Pál Athénben.

(Részlet *dr. Ravasz László* dunamelléki ref. püspöknek a Magy. Tud. Akadémián tartott székfoglaló beszédéből.)

A tudomány nem tud feleletet adni a minket leginkább érdeklő kérdésekre. Nem tud megerősíteni egy kiszámíthatatlan világténnyel, a sorssal szemben. Nem tud kielégítő feleletet adni arra, hogy honnan jövünk és hova megyünk. E nélkül pedig lehetetlen a tájékozódás a leggyakorlatibb kérdésekben: mi az élet értéke, értelme és célja? A tudomány nem tud feleletet adni a legnagyobb és legizgatóbb kérdésre, arra a szakadatlan világtényre, amellyel mindenütt találkozunk: a teremtés tényére. Kirekeszti és elsorvasztja az emberi lélek legmagasabb tevékenységét, az intuiciót és az ihletést. A lét-ről adott magyarázatai felemások maradnak, mindaddig, amíg nem tudja megmondani, mi az élet és mi a levés? Mindezekre a kérdésekre sohasem fog az ember feleletet kapni máshonnan, mint a vallásból. A hitnek tehát megvan a világmagyarázó jelentősége, amely a világ objektív képén tartalmilag nem sokat változtat, de azokat új összefüggésbe hozza s ezáltal egyfelől a lelket megnyugtatja, kibékíti, másfelől pedig olyan indítékot ad, aminőt sehonnan sem lehet venni, csak a vallásból. Éppen azért kétségtelen dolog, hogy amíg ember lesz a földön, vallás is lesz mindig. És ha egyszer vallás lesz, egyszerűen idő és meglátás kérdése, hogy az felfejlődjék a legmagasabb fokra, ami jelenlegi emberi szerkezetünk mellett elérhető: az emberiség örök vallásos érzése úgy fog mindig a keresztyénség felé haladni és abba beletorkolni, mint ahogy a folyamok bármilyen távolságból, bármilyen akadályok elle-

nére, mérhetetlen kitérőkkel és kanyargásokkal, mocsarakon, tavakon és gránitsziklákon keresztül, mégis megérkeznek a tengerbe. Se gátakkal, se tenyérrel, se tektonikus elváltozással ebben a szándékukban megakadályozni nem lehet. Új utakat vágnak, új kultúrákat táplálnak, de a végén mégis csak megérkeznek.

Megállapíthatjuk tehát, hogy ez a kétezer esztendőös kultúra minden változásában, fordulataiban, szabályos alakulataival és ritmusával a hit és ismeret, a tudomány és vallás ellentétének kiegyenlítődéssére és új meghasonlására vezethető vissza. Történelmi fejtegetéseink tehát átalakulnak dialektikai elemzéssé és előttünk áll a nagy kérdés: van-e a hitnek és az ismeretnek, a vallásnak és a tudománynak egymáshoz való viszonyában olyan törvényszerűség, amely a megoldás kulcsát kezünkbe adja?

Az ismerés az emberi szellem önfenntartásának egyik alapvető ténye.¹ Bizony nem mulatság és nem is magánszorgalom eredménye, hanem a létnek és nemlétnek a kérdése. Világunk az igazság alap gondolatán épül fel s ezért csak az tud megélni benne, aki különböztetni tud igaz és nem igaz között. Ennek az óriási fontosságú tevékenységnek csirája az öntudatnak az az alapvető megmozdulása, amelyben magával szembeállítja a mást és e mással szemben megőrzi önmagának azonosságát. Ennélfogva minden ismeretnek alapvető funkciója az Ennek és Nemének szétválasztása és a kettőnek új szembeállítása. Ez az új szembeállítás is folytatja az ismerés ritmusát, t. i. a Neménben, a Másban szakadatlan különbségeket tesz és e különbségeket új egységben foglalja össze. Ennek a munkának legfőbb eredménye az, hogy az ismeret tárgyait megérti, fundálja és elrendezi.

A megértés azáltal történik, hogy a másban önmagát felfedezi, illetve a szellem szakadatlan megrendüléseivel a Nemén természetében azonosítja az önmagával egyenlő vonásokat. Megérteni tulajdonképpen csak önmagunkat tudjuk. A szellemnek azokat a vonásait, amelyeket a Neménben mint önmagunk természetét, örök tartalmát megragadjuk, alapis-

1 Böhm Károly: Az Ember és Világa. I—IV.

mereteknek nevezzük. Ilyen alapismeret az ösztönök tartamának megérzése, vagyis tudatossága annak, hogy mi a látás, a hallás, egyszóval az érzékelés, még nagyobb összefoglalásban a tapasztalás. A megértés után következik a szellem második tevékenysége: a megértett adatok fundációja. Fundáció alatt értem a szellemnek azt a tevékenységét, amellyel minden jelenséget, miután különválasztotta azokat, visszavezet és elrendez bizonyos alapvető törvények szerint. Ez a szellem kristályosodási munkája. A különböző tapasztalati vonásokat összefoglalja a forgalomban, vagyis abban a logikai szabályban, amellyel a mindenkori és ezerszínű konkrét érzéklet egy szellemi jelentés finom szálán helyezkedik el, mint havazáskor a hópelyhek a fák ágain. A fogalmak meghatározott viszonyban vannak egymással, mert bizonyos szerkezetet mutat a fogalomalkotás tevékenysége, amely biztosítja az egységes világgép keletkezését. Ugyanis minél kevesebb a tartalma egy fogalomnak, annál nagyobb a kapacitása. Tehát a tartalmi vonások elvesztésével nő a fogalmak kapacitása és az ősfogalmakban elhelyezkedik az egész fogalomrendszer, míg az ősfogalmak maguk is akármilyen irányban egységre redukálhatók. Például a lét fogalmában benne van a csillag, a szentjánosbogár, Isten és a fűszál, az élet, a szerelem és a halál. Ez az egész fogalomrendszer ítéletek által alakul ki és minden ítélet elválaszt és összekapcsol. A fundáció azonban tovább megy és a fogalmak egész rendszerét szakadatlanul áthatja, mozgatja, újjáteremti és szétbontja azáltal, hogy közöttük olyan kapcsolatokat létesít, amelyek az egyes adatok vagy egész fogalmak jelentését új magyarázattal látják el. Ilyen fundáló tevékenysége a szellemnek az, hogy a valóságot a lényeg és a forma, az állandóság és a változás, a mozgás és a cselekvés, az élet és a halál, az októrvény és a célszerűség kategóriájába helyezi el, mégpedig azért, mert a szellem szubsztancia és egyszersmind forma, cselekvő és mozgó, élő és látszólag meghaló, mindent magyarázó és mindennek a célja, létező és értékes. Ennélfogva az egész világ két félgömbre oszlik, egyiknek centrális jelentősége a lényeg, másiknak pedig az érték. Az egyik az életet az októrvény hálózatába szorítja be és ezzel teszi egységessé, a másik a mo-

tiválás finom tömecsvonzásával tartja egységbe a maga egész világát. Amaz a létnek, emez pedig a cselekvésnek és az alkotásnak a világa. Amaz arról beszél, ami van, emez annak a törvényeit írja elé, aminek lennie kell. Amannak érvényes szabályait törvényeknek, emennek uralkodó elveit normáknak nevezzük.

Az ismerés munkájában tehát két egyetemes tendencia érvényesül. Az egyik szakadatlan különböztet, szétválaszt; centrifugális erő és a középponttól a végtelenségbe radiál. A másik összekapcsol, integrál, centripetális munkát végez és a széthullani törekvő mindenséget egy új gravitációval a központhoz kapcsolja, mint a naprendszer a maga bolygóit. Minden emberi ismeret tehát egy óriási gravitációnak a hatalmába kerül s ezáltal megtele a maga különös helyét és jelentőségét, de elfoglalja az egésszel és a központtal szemben a maga egyedül lehetséges helyét. Azt a szellemi tevékenységet, amely a részletek ismeretét egyetlen egységes gondolatközpont jelentésében foglalja össze és ezzel az ismereti világnak alkatát befejezi és stílusát megadja, rendszerezésnek nevezzük. Az egyes ismereteknek nagy tárgyi egységekben való olyan feldolgozását, amely tisztán a tapasztalatra támaszkodik, a jelenségeket megmagyarázza és összefoglalja, nevezzük tudományágaknak. A tudományágak egységét, arányos és logikus elrendezését pedig rendszernek. A tudomány, mint az ismeretek egységes rendszere, a mindenkori szellemi fejlődés fokán adja a világ megértésének és a világ magyarázatának nagy intelligibilis strukturáját s vele együtt a clara imago mundi-t.

Természetes, hogy ebben az óriási alkotásban van egy csomó olyan dolog, amelyik mindig azonos és az egyéni felfogástól független ismeret marad. De az egész világképnek stílusa a rendszer alapvető invenciója, az az inspiráció, amelyből fakadt, minden körülmények között egyéni és az ismerős személyes szellem minőségétől, alkatától függ. Éppen ezért valami megmagyarázhatatlan elem van éppen a végső magyarázás minőségében, ami adottsággal, alkattal és sorssal áll összefüggésben. Ez az örök antinomiája, kísértése és dicsősége a tudományos világképnek.

Azonban a szellem nemcsak ismerő tevékenységet folytat. Abban az ős meghasonlásban, amelyben elválík az Én a mástól, belekerül egy olyan tényező, amelyet megint nem tudunk sem elhallgatni, sem megmagyarázni, ami emberi minőségünk alkati vonása, ennélfogva merőben irracionális. Ugyanis a szellem nemcsak önmagát különbözteti meg és a tőle idegen mást, a Nemént, hanem ezen a tőle idegen másön kívül megkülönböztet és egyszersmind magához kapcsol egy az egész világnál nagyobb jelentést, amelyet minden nyelv a maga szaván Istennek nevez. Már magában annak a megállapítása is elegendő volna, hogy ez a sorsdöntő megkülönböztetés a szellemnek természetéből következő alapvonása. De ezen túlmehtünk és megállapíthatjuk azt, hogy e megkülönböztetés a szellemnek alapvető érdekéből származik és tulajdonképpen az önfenntartásnak egy olyan kikerülhetetlen ténye, mint maga az ismerés. Ebből pedig az következik, hogy már a világok születésénél, a prediszponáltság állapotában, gondoskodás történt arról, hogy a szellem önmagát ne csupán az ismeret által tartsa fenn, mégpedig azért, mert az ismeret által való önfenntartás elégtelen, hanem a hit által is. Az istenségbe való ősi belefogózás tehát az életnek végső és teljes biztosítása, valami olyan velejárója, mint a tárgyaknak a nehézség és a kiterjedés, az élőlényeknek a táplálkozás és a csirázás. A léleknek azt a tevékenységét, amellyel ezt az óriási és végső biztosítékot, ezt a nála mondhatatlanul nagyobb és teljesebb mást megragadja, világába belevonja, illetőleg annak világába beleilleszkedik, nevezzük hitnek.¹ A hit éppen olyan sui generis östevékenység, mint az ismeret, magában véve tökéletesen irracionális, azonban az egész világ képére messzire kiható magyarázó elvet jelent. Ugyanis a szellemnek az Istennel való ezen belső kapcsolata, hogyha nem ad is a világ megismeréséhez olyan új tartalmi vonást, amelyet az ismerésen kívül kellene megszereznie, magát az ismerést szolgálatába állítva, az Énnek és a Neménnek, a szellem egész világának új fényt, jelentőséget ad és olyanforma munkát végez vele, mint amikor a transzparensék ho-

1 Makkai S.: A vallás lényege és értéke. Torda, 1923.

mályos ábrázolatai mögött a sötétségben hirtelen felgyúl a rejtelmes láng, amely átsugárzik a külső szövedéken és azt új jelentéssel gazdagítja meg. A hit munkája az, hogy először békét, megnyugvást és bizonyosságot ad. Az ismeretileg feldolgozott világot az Isten ősjelentésével újra fundálja, a részekből egészet alakít, a valóságot kipótolja a tökéletességgel, a végső fogalmakat megtölti új és eddig el nem képzelt sugárzással. Isteni funkcióvá válik a lét és az élet, a mozgás és a cselekvés. Istentől nyert tartalmat a lét és a lényeg. Oktörvényben az Ő keze nyomására ismerünk. A cél rendező elvében az Ő bölcsesége sugárzik át, az érték magva, becse meghatványozódik és teljessé válik azáltal, hogy hozzá viszonyul és belőle származik. A világkép két végére, ahol a szálak elszakadnak, két új óriás gondolat kerül, a teremtés és a dicsőség. Az élet túlnő a halálon és kinyílik az örökkévalóság dimenziója. Az öntudat, mint végső központ, hirtelen kezdőállomássá változik és az egész univerzumon átsugárzik egy mindenütt jelenvaló, mindenható, örök szeretettel teljes, abszolút személyiségnek fénye és dicsősége. Olyan ez, mint ahogyha egy atom szerkezetében az elektronok mozgásaiban hirtelen egy naprendszer valósága, értelme, törvénye és célszerűsége, mint mondhatatlan biztatás, mint tündöklő magyarázat és nagy, személyes adhortáció sugároznék által. Az igazság megmarad igazságnak, csak új értelmet nyer az örök igazságból. A jóság megtartja helyét és méltóságát, funkciója nem változik, csak jelentésében szunnyad benne az isteni dicsőség szépsége és ragyogása.

A hit megalkotja a maga képeit. E képeihez alkalmazkodik és az életet e szerint rendezi be. Az a szellemi képződmény, amely a hit képrendszerét adja és az életnek e képrendszerhez való viszonyát szabályozza, neveztetik vallásnak. Tehát az ismeretnek ellenpárja a hit és a tudománynak ellenpárja a vallás.

Mindebből következik, hogy a hit és a vallás az emberi élet fenntartásának, kiteljesedésének, biztosításának olyan lendítő eszköze, amelyet nem pótolhat a világon semmi más és amelynek szüksége életünk legmélyebb gyökereiből támad. A szellem önfenntartásának legfölségesebb, legteljesebb és

egyedül végleges biztosítéka, amely feleletet ad a minket leginkább érdeklő kérdésekre: honnan jöttünk, kik vagyunk, hova megyünk, mi van a tapasztalati világon túl? Biztosít minket azokkal a sötét hatalmakkal szemben, amelyek az életet tragikussá teszik; kibékít a sorssal, átsegít a halál örök kérdésén és a látható világ szűk keretei között, mint börtönablakon a felkelő nap fényét, engedi reánk sugározni a mérhetetlen dicsőségnek és az örök jósnak meleg és éltető világoosságát.

Mindenekelőtt tehát azt kell látnunk, hogy egyik a másikat nem pótolhatja. Akármilyen pontos és teljes legyen is a tisztán tapasztalaton nyugvó, szigorú kritikával járó, rendszeres ismereti világkép, természeténél fogva nem tud feleletet adni a lélek legbenső örök kérdéseire, kielégítetlenül és síváran hagyja a kedély örök szükségéit, elsorvasztja a legnagyobb és legszentebb erőket, a hősiességet, az enthusiasmust, az ujjongó és diadalmas lelkesedést. Beteggé válik vallás nélkül a lélek és minél több ismerettel tömi meg magát, annál üresebb, sívárabb, szomorúbb és sötétebb. Egyetlenegy kicsiny, tudatlan, félig együgyű anyókanak a megáradó és könnyét kicsordító hite, egész lényét áthévítő óriási lelkesedése, szívének nagy, nyugodt, ünnepi csendje, bátorsága és hősiessége a halállal és a végzettel szemben, sokkal több emberi nagyságot, életszépséget, értéket mutat fel, mint a világ legnagyobb tudósának sívár, örömtelen, kételkedő, sötétben tapogadódzó és összeomló tudománya. A legragyogóbb tudományos akadémiákban van egy félreeső kis oltár, amely az ismeretlen Isten számára van emelve. Lehet, hogy nem veszik észre, lehet, hogy lombikok és mikroszkópiumok, foliánok és körzök között egy életet töltenek el; meggörnyednek, fáradtak lesznek és nem veszik észre, hogy a sarokban az ismeretlen Isten oltárán kékes láng lobog, mögötte egy dicsőséges árnyék áll, Pálé, aki szólni akar: „akit ti nem ismervén, kerestek, azt hirdetem én tinektek.“ A Faust sorsa, a Faust tragédiája az ismeretlen Isten oltára előtt játszik le és nem véletlen dolog, hogy az a tudós, aki a nyugati kultúra haláláról beszél, ennek a kultúrának a lelkét a Faustinak nevezte el. Faust az örök keresés, az örök hiány és a meg nem talált

megoldás képe. Faust a háromszoros és örök „nem“ géniusza. A Faust világában nincsen ámen.

Viszont a vallásos világgép, amely nem akar hallani a tudományról, magát elzárta előle és az ismeretet, mint a Sátán incselkedését megveti, elnyomorodik és torzképévé válik annak a dicsőségnek, amelyre Isten hívta el. Galilei üldözése, Giordano Bruno máglyára vetése, az inkvizíció és a vallásháborúk szörnyűségei, mind azt mutatják, milyen nyomorékká zsugorodik az emberi lélek, ha vallásos világgépében nem engedik érvényesülni az ismeretnek és a tudománynak nagy felszabadító erejét. Faust ellenképe Torquemada, az indiai fakír s a tibeti láma és mindenik azt bizonyítja, hogy a tudomány vallás nélkül és a vallás tudomány nélkül az élet örök negációja, az eltorzulásnak és a halálnak az útja.

Ebben a forrongó világban, ahol egy új archimedesi pontot kell megtalálnunk és egy új teremtés nagy művét kezdeni el, mindennél fontosabb dolog a hit és tudomány eme viszonyának megismerése és következményeinek levonása. E feladatot félig a tudomány, félig a hit végzi el. A tudomány komoly és becsületes ismeretelmélettel, amely megmutatja, hogy hol vannak a tudásnak a határai, mi az, ameddig elmehetünk és hol kell megállanunk. Megtanít arra, hogy főképpen a tudományosság címkéje alatt árult pogány dogmatizmus ellen védekezzünk és természettudományos nomenklatura miatt ne fogadjunk el olyan kotyvalékot, amely nem az egyetemes és egységes vallásos kijelentés áldott talajából fakad fel. A másik lépést a hit végzi el. Meglátja, hogy az igazi kijelentés, a vallás a maga örök tökéletességében megjelent ezen a földön egy tanító, szenvedő, megható és feltámadó személyiségben, a mi Urunkban, a Jézus Krisztusban. Rajta keresztül hozzánk érkezik Isten üzenetéből, terveiből és munkájából mindaz, amit elhordozhatunk. Ő, az örök próféta, a megtestesült kijelentés, áll világunk középpontjában. Minden szava és ténye, mosolya és vércseppje, ihletése és gyógyítása elégséges és tökéletes segedelem, inspiráció, vigasztalás, kijelentés és újjászülő erő mindenki számára. A vallástörténelem csúcsán áll és minden út hozzá vezet; ahol csak felébred a hit, szükségképpen Ő hozzá fog

jutni, mert addig nem pihen meg, amíg le nem telepedik keresztfája lábainál. Reá talál az, amit a keresztyén gondolat óriási hegyláncának egyik legmagasabb csúcsán az alázatos tanítvány mondott: *Inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te.*¹

Hová mennék Uram, örökéletnek beszéde van Te nálad!

Ezen a ponton vezet át egy karcsú acélhíd a tudománynak dús és gazdag szigetére, a theológiába. A theologia olyan tudomány, amely előfeltételéül a hit döntését fogadja el. Hit nélkül nincsen theologia. Még az úgynevezett hitetlen theologia is egy csomó hitbéli előfeltételt vall magáénak és merőben más, mint a természettudomány, vagy a többi szellemi tudományok. A természet- és szellemtudományoknak is megvan a maga világnézeti előfeltétele, hogy úgy mondjam metafizikai háttére, amely az illető tudományos bűvárló lelki alkatából, irracionális adottságából származik. Különösen ott látszik ez, ahol az illető tudomány igazán tudománnyá lesz, azaz tények magyarázásán felül egységes világképre törekszik. A theologia előfeltétele mindezekről abban különbözik, hogy dönt abban a kérdésben, miképpen viszonylik a hit igazságához a tudomány igazsága és ezt a kijelentésről szóló tanban foglalja össze. Egészen más az a theologia, amely a kijelentés alatt egy spekulatív filozófiai gondolatot ért és egészen más az, amely egy intézménynek ismeretelméleti kezességét hirdeti, vagy pedig egy szentkönyvnek nyilatkozatait veszi fundamentumul. Éppen azért a theologia csak azokra nézve összemérhető és vitatható, akik a kijelentésről, mint a végső igazság forrásáról, azonos nézeteket vallanak, a theologia éppen olyan tudomány, mint a hasonló principiumokon nyugvó szellemtudományoknak összefoglaló és világnézeti célokat szolgáló fajai. Tökéletesen azonos logikai strukturát mutat, sőt módszerében sincs közöttük nagy különbség, mert mindenik a történeti és filozófiai megismerés és rendszerezés eszközeivel dolgozik. Például e sorok írója boldogan vallja, hogy a theologiai világkép az Isten szuverénitásának gondolatán épül fel, e gondolatot a magát

1 Augustinus *Confessiones* I. c.

elégségesen, tökéletesen és világosan manifesztáló Isten írott kijelentéséből, a Bibliából veszi; e körül csoportosítja egy kétezeresztendő tan- és életszövedék bizonyágtételeit; ennek világosságánál konstruálja meg a mögötte álló folyamat nagy történeti képét, ezt emeli ki azzal a dialektikai módszerrel, amely a kijelentett igazságokat rendszerbe foglalja és egységes világnézetté dolgozza fel s ezáltal a történelemből vett indításokat tovább fejleszteni kívánja; végül ezen az alapon állítja össze a normatióknak ama rendszerét, amellyel a legfőbb jónak meggyökerezését és érvényesülését biztosítani és szolgálni kívánja. Ez az egész gondolkozás három gócpont körül kristályosodik ki: a teremtés, a megváltás és a Lélek nevelő munkája körül. Ha jellemezni akarunk ezt az irányzatot, ezt a paradoxont használnám reá: modern kálvinista orthodoxia.

Pál Athénben! Rafael kartonján,¹ amelyet az independentsek képrombolása elől Cromwell mentett meg, ez az örök jelenet van kiábrázolva. A bémán áll az apostol tunikában és chitonban, a szűk teret oszlopos házak és templomok zárják be. Előtte félkörbe ülnek a hallgatók, megkicsinyítve, mint minden kezdet. Egyrésze áhítatosan, néhány közömbösen, némelyik gúnyolódva, konokul vagy vitatkozva. Közül áll Pál felemelt két kézzel, azzal a mozdulattal, amely annyira hiányzott az egész görög művészetből, hogy csak egyetlenegy szobron lehet mását találni. Fölséges alakja nyugodt, csak az bizonyítja belső izgalmát, hogy egészen a lépcső széléig előrelépett. Profilban látszó arcára homály borul, amely eltakarja az egész jelenetnek misztikus tükrét és magyarázóját, az apostol arcát. Szembe vele, mint egy szétfosló fantóm, egy zordon Mars-szobor óriás árnyéka áll. De azért mégis szimbolikus jelentőségű ez a kép. A hallgatóság, elül, változni fog, ma görögök ülnek, holnap zsidók, azután rómaiak. Ott fognak egyszer guggolni a frankok, gótok, magyarok. Jönnek színesek, sárgák, vörösek, feketék, India, Kína, Afrika mindenféle népe. Pál arca nem látszik, mindig más-más világtáj felé néz, új népek és új századok jönnek s

1 H. Wölfflin : Die klassische Kunst, 3. Aufl., München, 1904. d. 110.

körülötte új meg új kultúrák falai, templomai nőnek ki a földből, de az Ige ugyanaz marad. Az Ige, amelynek egyetlen jottája meg nem változik, ha ég és föld összeomlik is.

Üdv a Dieneseknek és a Damarisoknak, akik meghallották és szívökbe fogadták az élő Ige beszédét! Nem törődtek azzal, hogy egy kihaló és szétomló világ utolsó jelenetének szereplői, nem gondoltak arra, hogy az elmúlás árnyékai az égre kúsztak fel és életük napját kioltással fenyegetik. Midőn megfogant szívökben az Ige, azt érezték csupán, hogy a kezdetnek és ígéretnek a népe és előttük egy beláthatatlan fejlődésnek palmaútjai nyílnak meg. Volt bátorságuk arra, hogy a kezdet népévé legyenek és érezték valamit abból a méltóságból, amit a maroknyi elvetett mag érezne, ha tudná, hogy évszázadok és évezredek múlva belőlük új világnak és új kultúrának aranykalászaival és milliárd darab fehér kenyerei válnak. Megéreztek magukban Szent Ágostont és Assisi Ferencet, Kálvint és Livigstont, Franklin Benjámint és Kuyper Ábrahámot; hordozták magukban az új ég és az új föld annunciációját.

Szeretném, ha e percben minden hívő ember ugyanezt érezné. Ha meggyökeresednék bennük az a csökönyös és dacos hit, amely vallja, hogy mi nem a vég, hanem a kezdet vagyunk. Nem egy elmúlt kultúrának dicsőséges romjai, hanem egy újnak alázatos magvetése. Bármennyire is recseg-ropog a világ, akármilyen sötét árnyékok nyújtózkodnak fel az égre, hogy eltakarják a napot, tudjuk meg, hogy egy új teremtés és egy új kultúra kezdetén állunk. Lelkiünk teljék be a tavasz teremtő lehelletével és boldog mámorával és ringassuk magunkban a legnagyobb ígéretet, a legnagyobb próféciát, az örök husvétii evangéliumot: én élek és ti is élni fogtok.

Az egyház és a jótékonyság.

(Irta: A. Thiébaud neufchâteli professzor.)

1. Krisztus könyörületes tevékenysége éppen olyan hozzátartozó részét képezte missziójának, mint a tanítása. Az evangelium igazi természetét megváltoztatnánk, ha kiküszöböljük belőle azt a számos jelenetet, ahol látjuk Jézust a szenvedők felé hajolni, nekik segítséget nyújtani, mely számkra az isteni szeretet megnyilatkozása és záloga. Hasonlóképpen a Krisztus tanítványa nem elégedhetik meg azzal, hogy tanítson és ígét hirdessen, a szeretet, mely a keresztyén élet jellemző vonása, arra ösztökéli, hogy mint mestere, az Isten szolgálatába álljon és segítségére legyen az Ő nevében mindazoknak, kik szükségben vannak és megpróbáltatásokon mennek keresztül.

2. Ez a könyörületes misszió kötelessége az egyénnek és az egyháznak is. Egyetlen egyén sem maradhat közömbös, ha keresztyén, a más szenvedésével szemben, sokkal inkább nem elégedhetik meg azzal a tudattal, hogy mások cselekedjenek és ő adományai által hozzájárul azok munkájához. Hasonlóképpen az egyház sem elégedhetik meg azzal, hogy hatása alatt és az ő sugallatára bizonyos számú tagja jótékonysági szolgálatot végez. Az egyháznak is éppen úgy, mint az egyénnek megvannak a maga felelősségei. Az egyéni kezdeményezés — bármilyen termékeny is legyen — nem emelkedhetik minden feladat fölé és a harc, melyet a bűn és szenvedés ellen kell indítani, olyan nagyméretű és széles területen mozog, hogy minden keresztyén közösen begyakorolt és szervezett közreműködését követeli.

3. Ha számot akarunk adni arról, hogyan igyekeztek megvalósítani ezt a feladatot, megállapíthatjuk, hogy dacára a fogyatkozásoknak és hiányoknak, az sohasem veszett el szem elől és ebből a szempontból ez a kor, melyben most élünk, nem kell féljen a megelőzővel való összehasonlítástól. A keresztyénség sokkal inkább, mint bármely más vallás, nemzette és nemzi a könyörületességet, felkeltette és felkelti az önfeláldozást, melyet az antik világ nem ismert s melyet más vallások sem ismernek.

4. A protestans országok ebből a szempontból nézve, mely minket foglalkoztat, *legalább* is olyan helyzetben vannak, mint a katolikus országok. A szeretet intézmények, támogató és pártfogoló munkák, az árvaházak, kórházak, menedékhelyek, mindenféle emberbaráti szövetségek nagy számmal léteznek, jelentékeny segédeszközökkel bírnak s állandóan felhívást intéznek az egyház tagjainak áldozatkészségéhez.

5. Mindamellett protestansok és katolikusok között egy módszerbeli különbség van, mely felületes vizsgálónak is szemébe ötlük. A katolicizmusban az egyéni kezdeményezés anélkül, hogy el lenne nyomva, mindig egyházi ellenőrzésnek van alávetve. Sem a világi, sem a pap, semmit sem alapíthatnak gyóntató atyjuk vagy felettesük beleegyezése nélkül. A felbukkanó munkák eredetüktől fogva magukon viselik a valódi katolikus bélyeget. Innen van a nagysága, összetartása és tartóssága a katolikus törekvéseknek, amint az megnyilvánul egészen a falukig és különösen a kongresszusokon, szocialis heteken és reklám eszközökben, melyeket a katolikus egyház teljes sikerrel használ.

6. A protestáns államokban az egyéni kezdeményezésnek szabad pályája van, hol az egyház támogatása mellett, hol pedig dacára azok ellenállásának. Ebből virágzó, csodálatos munkák fakadnak, melyek ébrentartják közöttünk a könyörületesség lángját és bizonyítják, hogy az Isten Lelke nem hagyott el minket. Ha az egyház nevét tágabb értelemben vesszük, hálával mondhatjuk és kell mondjuk, hogy nálunk is az egyház élő és gazdag a szeretetmunkákban. De ha az egyházat szűkebb értelemben vesszük, mint intézményt, melynek előírt tevékenysége abban áll, hogy prédikál, szakramentumokat szolgál, tanítja az ifjúságot, ápolja a hívők belső életét és sovány támogatást oszt szét a szegények között, mintahogy annyi ember teszi, kiálthatjuk mi is: az egyház nem csinál semmit. Ehhez hozzá kell tenni, hogy amióta egy kissé mindenütt megtört az egyház közigazgatási egysége és a disszidens vallásos egyesületek száma megnövekedett, egy csomó emberbaráti vállalat, mely hasznos akart lenni és az összesek együtt működésére számított, a

felekezeti semlegesség területére helyezkedett, széttörvén így minden hivatalos köteléket az egyházakkal. Ez a felekezeti semlegesség gyakran teljes vallásos semlegességgé válik, amikor a keresztyén alapítások (árvalházak, kórházak, segélypénztárok stb.) könnyen az állam vagy a község kezeibe csúszhatnak át.

7. Világosan látszik, hogy a dogok ezen állapota veszedelmes az egyházakra nézve, melyek nagyon emlékeztetnek e példabeszéd fügefájára; a szeretetmunkák pedig, melyek elszakadtak az egyház törzsétől, ahonnan származtak, előbb vagy utóbb elvesztik eredeti karakterüket és nem tekinthetők többé a szó igazi értelmében vett keresztyén munkának. Nagyon nehéz megmondani, mit kell tenni, hogy rend és összetartás által meg lehessen szüntetni a mi jótékonysági munkáink szembeszökő fejetlenségét és szerves köteléket állítani helyre e munkák és az egyház között, melyhez természetesen tartoznak. De mégis lehet remélni, hogy jóakarattal és kölcsönös megértéssel javulás áll be. Legyen ennek bizonyítéka az, ami Svájcban történik, ahol az egyházak federációjának vezetése alatt megkísérelték szövetségekben csoportosítani a hasonló munkákat s ezeket egy kiterjedt federációba egyesíteni, mely maga szoros összhangban dolgozik az egyházak federációjával. Még egyéb eszközöket lehetne megerősíteni; az egyházak nagyobb helyett kellene adjanak e munkáknak, egyházközségeik és megyéik tanácskozásainak határozataiban. Kívánjuk országos és nemzetközi találkozások, szocialis napok vagy hetek szervezését, ahol az egyházak képviselői és a munkák képviselő mindinkább öntudatra jutnának feladataik és érdekeik egységének meglátásában.

(Franciából fordította: *Deák Judit.*)

AZ IGE FÉNYÉNÉL.

A törvény halála.

Római levél 7:1—6.

A római levél hatodik részében Pál apostol diadalmasan jelentette ki, hogy „a bűn ti rajtatok nem uralkodik, mert nem vagytok törvény alatt, hanem vagytok kegyelem alatt.“ Ebből a tényből következik a keresztyén ember szabadsága, aki a kegyelem folytán szabad a bűn alól s e felszabadulásának megkoronázása gyanánt önként, boldogan, hálás lélekkel most már odaadja magát Isten igazságának szolgájává és amikor idejutott, akkor, ebben az áldott szolgaságban lesz igazán Isten szerint gyümölcsöző, megszentelt az élete, amely Isten örökkévaló életébe és dicsőségébe olvad bele. Most itt a hetedik részben gyakorlati példával is illusztrálja azt, hogy a Krisztushan való megigazulás a híveket valóban felszabadította a törvény ígája és bilincsei alól. Azoknak az embereknek, akik az ószövetségi törvény szolgaságában hallották meg először az evangéliumot és követték a Krisztus hívását, szükségük is volt erre, hiszen nehéz lehetett megérteniök, hogy immár egész régi életök a múlté és nem köti őket többé semmi, ami a múltban korlátok közé szorította egész valójukat. Még emlékeznek azokra a súlyos küzdelmekre, amik végbementek a lelkükben, valahányszor a törvény által rájuk rótt, lenyűgöző, merev, rideg kötelességek meggátolták a szívök Isten felé való vágyakozásának szabad szárnyalását. Sokszor úgy szerették volna kitárni bűnös, nyomorúlt szívüket Isten elé, de amikor felfoháskodtak hozzá, eszükbé jutott a törvény kemény, szigorú parancsa, amely figyelmeztette őket, hogy „ezt, vagy azt az előírást cselekedtet még nem hajtottad végre“; „ezt vagy azt elmulasztottad“ — mindezek nélkül pedig ne merészkedj kihallgatásra tolamakodni Isten elé. S akkor a szárnyalásra kész lélek visszahullott, mint egy sebzett madár, a fájó bűnök tovább égették a szívet, valami keserű dac és félelemmel vegyes gyűlölet úrrá lett a bensőjükben: érezték, hogy ők szolgák, a törvény rabjai — és a bűn börtönük rácsán bekacag, gúnyosan neveti hasztalan erőlködésüket; nem tudják elkergetni, nem képesek megszabadulni tőle.

Akik ilyen félelmetes, szörnyű hatalomnak ismerték a törvényt, nehezen hitték el, alig tudták felfogni, hogy megszabadultak tőle, nem kínozza többé őket, nem rendelkezik többé felettük. De Pál most bizonyít nekik: „többé nem

vagytok törvény alatt, hanem kegyelem alatt.“ És ez a kegyelem maga a Krisztus. Ők most a Krisztus tulajdonává lettek, Krisztussal való egyesülésük által menekedtek meg a törvény kötelékéből.

Úgy beszél hozzájuk, mint akik ismerik a törvényt. A házasság köteléke például uralkodik a házasfeleken. A férjes asszony, míg él a férje, hozzá van kötve. Ha azonban a férj meghal, az asszony felszabadul és szabaddá válik egy másik frigyre. Ebben az esetben a levél olvasói, a római keresztyén gyülekezet, a feleség, — a törvény az első férj, aki meghalt — Krisztus pedig az új mennyei férj, akivel az ő megváltottai olyan frigyen élnek, mint a férj és feleség viszonya. Ez a Krisztussal való új frigy természetesen a régi frigyet mindenestől hatálytalanította. Ha a régebbi frigyen az egyik házastárs meghalt, a frigy magától értetődően felbomlott. A törvény pedig már nem él.

Egy csodálatos paradoxonnal világít most már rá az apostol arra, hogy miképpen vált a törvény halottá Krisztus népére nézve és hogy miképpen vált lehetségessé ezeknek a mennyasszony lelkeknek a felszabadulása az igazi vőlegény, a Krisztus számára. Ahhoz, hogy a törvény meghaljon rájuk nézve, nekik maguknak kellett meghalniok a Krisztus által, a Krisztusban, a törvényre és a bűnré nézve, — hogy aztán Krisztussal együtt új, boldog, örök életre támadjanak fel. Most már új életben járnak, a lélek megújultságában — s a régi, szennyes, bűnös élet, amelyet megelőzőleg éltek, minden vonatkozásában halott. Azzal, hogy ők meghaltak a bűnös, törvény alatti életre nézve — és új életre támadtak fel a Krisztusban — rájuk nézve is eltűnt, elpusztult, elenyészett a régi élet. Most már csak úgy néznek vissza rá, mint egy homályba süllyedt szörnyűséges, sötét álmodozásra, amely elmúlt. Az éjszaka rémei szertefoszlottak a világosság jövelelkor s az új, rózsás reggel derüjében mennyei frigyen egyesült a megszabadított menyasszony és a szabadítására jött vőlegény.

A 4. v. szerint a gyümölcs mutatja meg, hogy csak ez a Jézussal való frigyünk az egyetlen lehetőség. Most, hogy Krisztuséi vagyunk, Istennek termünk gyümölcsöt, aminek az az eredménye, hogy a lélek újságában szolgálunk. Amíg a betű óságában, a törvény kötelékében, a bűn indulatainak fertőjében éltünk, életünk a halál gyümölcse volt.

Mit mond Pál ezzel az illusztrációjával nekünk? Először is azt, hogy a keresztyén ember életében le kell győznie a bűnnek és meg kell hálnia minden olyan vonatkozásnak, amelyek által a bűn testi életünk felett uralkodik. Két

úrnak nem lehet szolgálni, Krisztusnak és a világnak; kettős házasságban nem lehet élni, mert Krisztus szentsége nem tűri a szennyet maga mellett. Meg kell halnunk a bűnnek, hogy feltámadhassunk a bűnből. Ennek a nagy lelki tapasztalatnak kell a lelkünkben végbemennie, mielőtt Krisztus feltámadása valósággá, ható, eleven erővé válhatik az életünkben. Ezért emlékeztet bennünket az ige arra, hogy meg haltunk a törvénynek és a Krisztus mátkái vagyunk, mert ezzel akar ráindítani, hogy ráeszméljunk életünk igazi rendeltetésére és igyekezzünk azokká a megszentelt életű isten-gyermekké átalakítani magunkat, akiknek Krisztus meg-váltottjaiként lennünk kell.

M. A.

H I R E K.

Világkonferenciák. Lapunk nyári szünetének tartama alatt két nagyjelentőségű gyűlés folyt le, olyan világszervezetek rendezésében, amelyek közül az egyik protestántizmusunk összességének, a másik kálvinista anyaszentegyházunknak legfontosabb nemzetközi alakulata és reprezentáló testülete. Az egyik konferencia Prágában folyt le. A Stockholmban 1925-ben tartott „*gyakorlati kereszténység világkonferenciájának*“ folytonossági bizottsága jött itt össze szept. 2—6. napjain. Egyházkerületünket Ugron István főgondnok képviselte. Bennünket természet-szerűleg közelebbről érdekel a második, a *presbiteri rendszerű református egyházak világszövetségének* a konferenciája. A konferenciát ez alkalommal Hágában, Hollandiában tartották szeptember hó 17—22. napjain s azon az

európai református egyházak kiküldöttei vettek részt. Skót, angol, holland, német, belga, francia, svájci, lengyelországi, német, cseh, magyarországi, jugoszláviai magyar, romániai magyar és olasz kálvinisták gyűltek össze, hogy megtárgyalják a legidősebb kérdéseket és problémákat. Magyar előadója három volt a konferenciának, dr. Ravasz László püspök, Ágoston Sándor, a jugoszláviai ref. egyház főesperese és Maksay Albert kolozsvári theol. tanár. A ref. világszövetség legközelebbi konferenciája jövő évben lesz, Bostonban (Északamerika), ahol nemcsak egy kontinens, hanem az egész világ reformátusai képviseltetni fogják magukat.

A **tordai református nagy-hét.** Körülbelül egy hónapja már, hogy a tordai ref. nagy-hét lezajlott. Úgy tetszik, mintha most már nem is vol-

na aktuális hírszerűen megemlékezni róla, hiszen annak idején a napilapok és egyházi sajtószerveink részletesen ismertették. Amde a nagyhét, éppenúgy, mint a megelőző évek, nem csak egy néhány napi érdeklődést igénylő esemény volt, hanem egy olyan megmozdulása kálvinista egyházunknak és társadalmunknak, amely aratás is, magvetés is. Aratása korábbi plán-

tálgatásoknak, de méginkább magvetése egy elkövetkezendő érának, amelyben minden lélek és minden kéz egy akarrattal és közös örvendezéssel fog dolgozni a Krisztus uralmaért. Ezen a tordai nagyhéten még disszonáns hangok is hangzottak el, de ne fájjanak nekünk a disszonanciák: bizonyosan reméljük, hogy megérjük még az igazi, teljes harmóniát.

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

Tamási Áron: Szüzmáriás királyfi.

„A próféták hazugságot prófétálnak és a papok ehhez kezeikkel tapsolnak; és az én népem szereti az ilyeneket. Mi lesz tehát vele utoljára?!“

(Jeremiás Jövendölése. V 31.)

Tamási Áron Jeremiás zordon szavait idézi regénye mottójaként. Jeremiás siralmi és a székelység siralmi egyek és Tamási Áron székel Jeremiásként egy nép sorsát zokogja világgá egy kis székel fiú élettörténetén át.

A regény hőse Csorja Bódi. A kis diákot beiratják a székeludvarhelyi katolikus gimnáziumba. A kollégium szigorú fegyelmét és a tanárok léleknélküli nevelését azonban a szabadságért rajongó Bódi nem tudja megszokni. Fel-fel-lázad és élete kinszenvedéssé válik, mert az emberek őszinte, tiszta lelkét nem értik meg. Egyetlen barátja Ferke, akivel megszökik és egy barlangba húzódva él Robinsonként. De a romantikának hamar vége szakad. Viszaviszik ismét a kollégium rideg falai közé és nemsokára egyetlen barátja, Ferke is meghal. A fájdalom és derű hangjai hatják át Tamási regényének első kötetét. A székel humor örök kincsei ragyognak elénk a zamatos, élénk leírások közül, de a mosolyba már könnyek vegyülnek, hogy aztán a második kötet tomboló vihara eltemesse ezt a derűs felleges kis világot.

A második kötet ismét Jeremiás szavaival kezdődik: „Az Úr megcselekedte, amit szándékozott; beteljesítette be-

szédét, melyet parancsolt vala a régi időkből; rontott és nem kimélt és örvendeni hagyta rajtad az ellenséget és fölemelte ellenségeid szarvát!“ Jeremiás jóslata tehát befejezéshez közeledik. A nemzet a kiválasztott és prófétai nép romlása felé halad, miként nagy fia, az elárvelt magányos székelly zseni: Bódi. Az események rohanva torlódnak egymásra. Tikkasztó és fülelt a falu levegője, mint a viharelőtti nyári délután. És itt következik Tamási regényének legszebb része, midőn egy átmulatott éjszaka után a két magányos székelly: Csorja Péter és Gálfi Zsiga kölcsönösen kioltják egymás életét. Az önmagát marcangoló nép sorsa az ő tragédiájukban nyer szimbolumot, betetőzést. Bódi is végzetesen halad a maga útján. Beleszeret egy lányba: Máriaába, de vetélytársa, Gálfi Vince, megöli.

Röviden ez a „Szűzmáriás királyfi“ tartalma. Ezt a külső keretet tölti meg a leírások és jellemzések színes tömegével Tamási. Alakjai nem azok a vértelen és papirmassé alakok, amilyeneknek régi vagy ma élő székelly íróink Nyíró kivételével rajzolják a székelly embert. Eleven és élő Tamási minden székellye és nemcsak beszédében, de tetteiben, lelkében és világnézetében is az. Tamási jellemző ereje óriási és ehhez a jellemző erőhöz járul még páratlan stílusa is, melylyel regényének minden sorát megírta.

A „Szűzmáriás királyfi“ műfajilag nem tiszta regény. Lehet, hogy ezt szemére is fogják vetni azok, akiknek nem a lényeg, hanem a forma a fontos. Tamási regénye, líra, elbeszélés, regény és dráma egyúttal. Komor tragédia és fenséges eposz egyben és egyedülálló, mert senki a székelly nép önmarcangoló szenvedésének, nagyságának és vágyainak nem állított olyan hatalmas és maradandó oszlopot, mint ő. Bódi az öntudatra ébredő székelly és az ő tragédiája intő fáklya egyszersmind fájának is. Bódi keresi az elvesztett fényt, hogy népének világoljon. „A fenyvesek egy legényről beszéltek, aki elindult egyszer és ment, mint a Nép lelke, árván és ment a földön és a föld felett, mert meg akarta keresni a fényt, a kioltott tüzet és a vizek eredetét. És sok megállott esztendőök és sok rohanó esztendőök mulva, megvillant egyszer előtte az elvesztett fény, fellobbant előtte a kioltott tűz és ő vérébe mentette a tüzet, lelkébe a fényt s hirdetni kezdte újra az elfelejtett Népnek.“

Az elvesztett fény újra fellobbant és Tamási Áron az, aki fáklyaként világít az „elfelejtett Népnek.“ A székelly probléma ezzel a regénnyel újra felvetődött és nyomában az öntudatra ébredés korszaka elébb-utóbb el fog érkezni! Tamási regényében a székelly lélek szólalt meg; az a lélek, mely

eddig elvarázsolt királylányként aludta csipkerózsák között öröknek tetsző álmát.

Makkai Sándor a Szűzmáriás királyfiról szóló bírálatában helyesen jegyezte meg, hogy Tamási könyve az első igazi erdélyi regény. Hosszú évek munkája után ezzel a regénnyel új stádiumba érkezett az erdélyi irodalom. Az eddigi korszak pesszimista volt és csak a pusztulást, a romokat látta. Tamási regénye ennek a korszaknak a betetőzése, de egyszersmind kiindulása is egy új, optimistább korszaknak. Ő írta meg a pusztuló székelység tragédiáját, ő állított örök emléket a végtelen szenvedéseknek és tőle várjuk, hogy majd megfogja írni a székely feltámadás örömteli, vidám eposzát is!

Dr. Jancsó Elemér.

<><>